

Стратонов Василь Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Херсонський державний університет, м. Херсон)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7548-0630>

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ
«ПРОТИДІЯ СУДОВОМУ РОЗГЛЯДУ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ТА ШЛЯХИ
ЇЇ ПОДОЛАННЯ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ»
ДОКТОРА ЮРИДИЧНИХ НАУК,
ПРОФЕСОРА О. В. ОДЕРІЯ,
КАНДИДАТА ЮРИДИЧНИХ НАУК
Р. В. МУДРЕЦЬКОГО

Процес реформування правової системи в Україні зумовлює активізацію різних напрямів правової науки, зокрема наук кримінально-правового блоку. Особливої уваги потребує подолання протидії, яку чинять правопорушники, як у процесі досудового провадження, так і під час судового розгляду.

В останній час наукова спільнота здебільшого розглядає проблеми, які виникають під час досудового провадження, але лише на початковому етапі досудового провадження, що, на думку авторів, не сприяє повному вирішенню проблем, які з'являються у практичній діяльності. Звичайно, у теорії криміналістики виокремлюють початковий та наступний етапи, але, характеризуючи процес розслідування, необхідно не обмежуватися тільки початковим етапом, пояснюючи неможливість розкриття певних проблем обсягом дисертаційного дослідження. До того ж недостатньо робіт, у яких було б охарактеризовано наступний етап кримінального провадження. Здійснюючи аналіз дисертаційних досліджень, маємо змогу зробити висновок, що криміналістика як наука досить затеоризована¹. Як показує аналіз тем дисертаційних досліджень, криміналістами не приділено достатньо уваги тактиці проведення слідчих дій під час судового слідства, у тому числі подолання протидії під час їх проведення. За останні чотири роки з'являються окремі публікації, які вказують на потребу комплексного вирішення проблем, пов'язаних з подоланням протидії¹, незважаючи на те, що проблеми протидії вже досліджувалися, наприклад, Б. В. Щуром¹ та іншими. За останні два роки відбувся захист декількох дисертаційних досліджень, зокрема двох у 2019 році на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук здобувачами М. С. Чесаковою² та Р. В. Мудрецьким³.

З огляду на зазначене, монографія «Протидія судовому розгляду у кримінальних провадженнях та шляхи її подолання у сучасних реаліях», підготовлена О. В. Одерієм та Р. В. Мудрецьким, безперечно, є актуальним та своєчасним науковим доробком. Необхідно зауважити, що автори за результатами

¹ Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 297 с.

² Чесакова М. С. Протидія розслідуванню злочинів та шляхи її подолання на стадії досудового розслідування : автореферат ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 22 с.

³ Мудрецький Р. С. Подолання протидії судовому розгляду у кримінальних провадженнях : автореферат ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2019. 20 с.

дисертаційного дослідження, під час якого опрацювали достатньо велику кількість наукових публікацій, законодавчі та інші нормативно-правові акти, судову практику, запропонували власне основу формування концепції незалежного суду як передумови тактики подолання впливу на суд⁴.

Структура монографії є продуманою, логічною і включає три розділи, проте полегшити роботу з текстом можна було б завдяки винесенню окремо змісту.

У першому розділі автори проводять криміналістичний аналіз протидії судовому розгляду у кримінальних провадженнях. Характеризуючи поняття протидії, О. В. Одерій та Р. В. Мудрецький досліджують такі історичні документи, як «Салічеська правда» франків, німецький збірник «Кароліна» (1532 р.), «Молот відьом» тощо. Узагальнюючи, автори констатують, що «протидія» є різновидом конфліктної поведінки, оскільки спрямована не лише на блокування будь-якої дії, а й на створення перешкод досягненню кінцевої мети, одержанню конкретного результату (наприклад, з'ясуванню всіх обставин кримінального провадження, участі у кримінальному правопорушенні підозрюваного, обвинуваченого тощо).

Заслугує на увагу думка авторів стосовно осіб, які протидіють судовому розгляду в кримінальному провадженні, оскільки вони не завжди ставлять за мету кардинальну зміну напрямку його розгляду або уникнення кримінальної відповідальності, а лише намагаються завадити та створити перешкоду будь-якій судовій дії, зокрема шляхом неявки на судові засідання свідка через небажання йти до суду (низька правова свідомість). Зазначена протидія є поодиноким і загалом не становить великої складності щодо її подолання, але на практиці можлива.

У другому підрозділі автори пропонують систему способів протидії судовому розгляду в кримінальних провадженнях, у яких підставами для класифікації є спрямованість її способів (з урахуванням змістовної сторони протидії) на об'єкт протидії, серед них слід виокремити носії (джерела) інформації, які варто досліджувати під час судового розгляду кримінального провадження, та безпосередньо діяльність суду зі здійснення правосуддя.

Завершується перший розділ характеристикою класифікаційних груп способів протидії в судовому розгляді. Доцільно було б приділити увагу розробленню напрямів спільного розуміння стратегічного бачення та цілей антикорупційних комунікацій, що забезпечуватимуть міцну підтримку імплементації антикорупційної реформи, а також слугуватимуть інструментом інформування та мотивації громадян, бізнесу та власне посадових осіб державних органів та органів місцевого самоврядування до мінімізації їх бажання бути

⁴ Так, у п. 11 Висновку № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів зазначено, що: «Судова влада є одним з трьох основних та рівноцінних стовпів у сучасній демократичній державі. Вона відіграє важливу роль та має важливі функції щодо інших двох стовпів. Вона гарантує те, що уряди та державна адміністрація можуть бути притягнені до відповідальності за свої дії, а стосовно законодавчої гілки влади – бере участь у забезпеченні виконання належним чином уведених у дію законів, а також, тією чи іншою мірою, у забезпеченні їх відповідності Конституції або вищим юридичним актам (наприклад, законодавству Європейського Союзу). Для того, щоб судова влада могла виконувати ці функції, вона повинна бути незалежною від цих органів, що означає її захист від неналежних зв'язків з ними та впливу з їхнього боку». Отже, незалежність слугує гарантією безсторонності. Відповідно до п. 10 цього ж Висновку, незалежність судів є передумовою верховенства права та основоположною гарантією справедливого суду. Незалежність суддів є прерогативою чи привілеєм не для захисту власних інтересів, а в інтересах верховенства права та тих, хто шукає й очікує правосуддя.

залученими до корупційних схем, а також інструментом підвищення їх готовності до активного запобігання корупції як форми протидії під час судового розгляду.

Другий розділ починається з правової характеристики основ подолання протидії судовому розгляду в кримінальних провадженнях. На думку авторів, особливу значущість у процесі ефективного подолання протидії судовому розгляду в кримінальних провадженнях мають правові заходи. Підсумовуючи, автори доходять висновку, що подолання протидії судовому розгляду в кримінальних провадженнях знаходиться в площині правових методів, тому першочергового значення набуває необхідність на законодавчому рівні закріпити цілісний механізм запобігання протидії судовому розгляду в кримінальних провадженнях. Нормами права мають бути чітко визначено неправомірні дії, які перешкоджають вирішенню завдань кримінального судочинства, відповідальність за їх вчинення та способи їх подолання. Заходи подолання протидії повинні бути спрямовані на те, щоб жодний випадок надання неправдивих показань, злочинного впливу на учасників процесу, неправомірного втручання у розгляд кримінального провадження не залишився без відповідного реагування. На думку рецензента, досить нечітка рекомендація. До того ж необхідно було б звернути увагу на такий суб'єкт, як слідчий суддя, який шляхом навіть бездіяльності може чинити протидію ще на стадії досудового провадження (несвоєчасне надання або відмова в наданні дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій), а надалі, оцінюючи такі дії посадової особи, діє корпоративна етика не на користь правосуддя.

Діяльність слідчого судді відіграє важливу роль у розслідуванні злочинів, оскільки сутність такої діяльності полягає у здійсненні судового контролю за процесом розслідування злочинів. Свідченням прозорості судового контролю з боку слідчого судді є процес визначення особи, яка буде здійснювати повноваження слідчого судді, завдяки автоматизованій системі документообігу суду. Законодавець установлює, що вирішувати питання, які стосуються надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчим суддею, повинен суддя апеляційного суду, який призначається головою апеляційного суду, або ж сам голова апеляційного суду. Варто звернути увагу на порядок визначення слідчого судді на рівні апеляційного суду.

У другому підрозділі другого розділу розкрито перспективи прогнозування, що стосується протидії судовому розгляду в кримінальних провадженнях, автори визначають його як передбачення можливості негативного прояву поведінки учасників, їх психологічних та фізичних можливостей, виникнення тих чи інших негативних наслідків, розвитку у зв'язку з цим судових ситуацій.

Судова ситуація містить відповідний інформаційний потенціал, який дозволяє визначити оптимальні шляхи, засоби та прийоми судового розгляду. Через те, що судова ситуація є динамічною категорією і має тенденцію до змін, виникає необхідність у передбаченні можливих змін і застосуванні різних тактичних засобів та прийомів для впливу на неї шляхом прийняття відповідних тактичних рішень. Слід зауважити, що під час судового розгляду чинники, що формують відповідну ситуацію, вимагають особливої концентрації уваги і від судді, і від прокурора та адвоката⁵.

⁵ Когутич І. І. Поняття судових ситуацій та їх вплив на розгляд кримінальних справ. URL: http://www.ahmerov.com/book_355_chapter_87_PONJATTJA_SUDOVIKH_SITUAJJ_TA_KH_VPLIV_NA_R_OZGLJAD_KRIMINALNIKH_SPRAV.

Автори констатують: «Немає сумніву, що ефективним засобом попередження протидії на стадії судового розгляду буде також надання оперативної інформації щодо можливих актів протидії у кримінальному провадженні». Тож на цьому етапі кримінального процесу, на їхній погляд, є необхідність в оперативно-розшуковому супроводі судового розгляду. Цей висновок, на думку рецензента, має досить сумнівний характер, оскільки в межах чинного законодавства не може бути реалізованим.

Заслугує на увагу думка з приводу того, що рівень розвитку юридичної науки і правоохоронної практики дозволяє тією чи іншою мірою достовірно спрогнозувати, виявити та подолати різні способи протидії, що виражаються у вигляді кримінальних, кримінально-процесуальних правопорушень, рідше – процесуальних або тактичних помилок.

Завершується розділ тим, що автори визначають *тактику подолання протидії судовому розгляду у кримінальних провадженнях як сукупність тактичних прийомів, які застосовує суд в умовах змагального процесу в межах закону з урахуванням судової ситуації і які спрямовані на запобігання, припинення або нейтралізацію протидії* (курсив мій. – В. С.).

Третій розділ присвячений тактиці подолання окремих способів протидії судовому процесу. Авторі віднесли до таких способів «подолання неправдивих показань у ході судового розгляду». При цьому розглянули тільки допит обвинувачених, потерпілих, свідків та експертів. Чомусь поза увагою залишилися інші учасники кримінального провадження, зокрема й перекладач, спеціаліст, секретар судового засідання тощо. Бажано було б звернути увагу й на інші судові дії, наприклад експеримент тощо.

У другому підрозділі третього розділу автори аналізують подолання тиску на учасників кримінального провадження та забезпеченні їхньої безпеки як одного з пріоритетних завдань держави у сфері правосуддя, яке потребує невідкладного комплексного вирішення. На жаль, не наводяться конкретні пропозиції щодо механізму реалізації такого захисту, серед яких повинно бути насамперед передбачено фінансування такої діяльності.

Завершується робота пропозицією формування концепції незалежного суду як передумови тактики подолання впливу на суд, у якій запорукою успіху стане не тільки належним чином збалансоване законодавче врегулювання правовідносин, а й забезпечення державою неухильного виконання нормативних приписів.

Робота містить систему наукових ідей, понять, концептів, наукових положень і пропозицій, які збагачують юридичну науку новими знаннями, гіпотезами, концепціями та теоретичними моделями юридичних рішень, допомагають формуванню світогляду й правосвідомості як курсантів (студентів), так і практичних працівників.

Пропозиції та рекомендації авторів розкривають шляхи розв'язання однієї з найбільш складних проблем у галузі юриспруденції, а саме подолання протидії судовому розгляду кримінальних проваджень.

Актуальність і певна унікальність зібраного й виданого матеріалу дають підстави сподіватися, що монографія «Протидія судовому розгляду у кримінальних провадженнях та шляхи її подолання у сучасних реаліях» доктора юридичних наук, професора О. В. Одерія та кандидата юридичних наук Р. В. Мудрецького займе гідне місце серед наукових джерел і буде корисною практичним працівникам, слугуватиме подальшому розвитку науки.